

zethetők-e vissza, mint az egymástól való átvételre, amint ezt a szerző maga is felveti.

Ezen a Kristó Gyula által újból megkezdett frazeológiai- és stílusvizsgálati

úton azonban mindenképpen érdemes továbbhaladni a hazai és nemzetközi latin lexikológiai források széleskörű bevonásával.

Vizkelety András

DUDITH ANDRÁS KÖNYVTÁRA. RÉSZLEGES REKONSTRUKCIÓ

Összeállította és az előszót írta Jankovics József, Monok István. Szeged, Scriptum Kft., 1993. 207 l. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 12/3.)

Az Adattár-sorozat egyre inkább könyvtörténeti jellegű köteteihez csatlakozott a Dudith András könyvtáráról szóló munka is. Megírását egy század eleji svéd tudós, Otto Walde kutatásai tették lehetővé, aki 1916-ban egy közleményt jelentetett meg a témáról s elkészített egy kézíratos proveniencia-katalógust. A közvetlen ötletet a kutatáshoz Borsa Gedeon adta, miután Walde nyomán ő is kutatott a „Régi Magyarországi Nyomtatványok” számára. Mivel Dudith András könyvtárának jelentős része a harmincéves háború hadizsákmányaként Svédországba került, Jankovics József több hónapot töltött a helyszínen a kötetek azonosításával, ehhez jött még a Drezdában és Rómában található anyag, valamint néhány külföldön élő kutató, Lech Szczucki és Erdei Klára segítségével. Az összegyűjtött jegyzék valóban az, amit a könyv címe is állít: részleges rekonstrukció. Az egykori Dudith-könyvtár az eredeti jelzetekből, az ún. D-számokból következtethetően mintegy négyezer kötetből állt, ami (számolva a többkötetes munkákkal és a kolligátumokkal) körülbelül öt-hatezer műnek felel meg. Ennek a könyvmennyiségnek nem egészen tíz százaléka ismert csupán: ennyit tartalmaz az ismertetendő munka.

Bevezetésként a két sajtó alá rendező angol nyelvű tanulmányát olvashatjuk, amely az angolul nem tudók számára magyarul is megtalálható a Magyar Könyvszemle 1994. évi első számában.

Ezt követi a könyvtárak mutatója és a rövidítések feloldása, majd jön maga a könyvjegyzék; a könyv végén pedig mutatók teszik könnyebbé az eligazodást: a nyomdászok és nyomdahelyek, a személy és helynevek, a possessorok, valamint a D-számok mutatói. Két függelék is tartalmaz a kötet, az első közülük Sbardellati Dudith János Ágoston 1535-ben Padovában lefoglalt könyveinek listája, ezeket állítólag unokaöccsére, Dudith Andrásra hagyta, de ennek semmilyen nyoma nem maradt a későbbi jegyzékekben és az általunk ismert anyagban. A második függelék a nikolsburgi Dietrichstein-könyvtár 1645-ös katalógusából közli a magyar vonatkozású könyveket, ez az a könyvtár, ahová Dudith hagyatékának java része került, innen vitték azt a svédek hadizsákmányként magukkal Stockholmba. A kötetet a függelékek után egy ajánló bibliográfia zárja, amely Dudith András életének és munkásságának tanulmányozásához nyújt segítséget.

A dalmát (horvát–olasz) származású magyar püspök, aki részt vett a tridenti zsinaton, majd szakított egyházával és megnősült, s élete hátralévő részét külföldön (főként Krakkóban és Boroszlóban) élte le, a XVI. század legnagyobb európai humanistái közé tartozott. Életét és munkásságát nem sajtáthatja ki egyik érintett nemzet sem: ő egyszerre volt horvát, magyar, (felesége révén) lengyel és sziléziai. A róla szóló irodalom is nemzetközi, ezért jogos az angol

nyelv használata az ismertetett kötetben. Krakkóban még Miksa császár diplomatája és ügynöke volt, Boroszlóban azonban már csak a tanulmányainak élő humanista. Kapcsolatai egész Európára kiterjedtek, ezeken keresztül gyarapította a könyvtárát is, amely elsősorban frissen megjelent könyvekből állt. Kötetei igen sokszor tartalmazzák piros tintás kéziratos bejegyzéseit, többnyire megtalálható bennük latin vagy görög nyelvű jelmondata és a D-szám, de jellegzetes a kötésük is.

Ha végignézzük ezt a tíz százaléknyi részleges rekonstrukciót, nem fog minket meglepetés érni, hiszen jól ismerjük érdeklődésének fő irányait. Személyesen is érintve volt a nonkonformista, eretnek vallási irányzatok körüli vitákban, különösen az antitrinitarizmust illetően, így nem csoda, ha még a magyar nyelvű művek is birtokában voltak. Ide tartozik például Kálvin műve Servet ellen (36/3.), Bézai Sebastian Castellio ellen (37.), Dávid Ferenc vitairata, amelyet a szerzőtől kapott és magyar nyelvű megjegyzésekkel látott el (78.), Christian Francken munkája (119.), Melius Péter és Dávid Ferenc művei egybekötve (198/1–2.), valamint Josias Simler antitrinitáriusok ellen írt könyve a szerző autográf ajánlásával és a saját polemikus jegyzeteivel (271.). Természetesen megvoltak neki a reformáció alapvető művei is, mint Kálvin *Institutiója* (57.), Luther és Erasmus vitája a szabad akaratról (186.), Kálvin levelei, benne kéziratos megjegyzéssel barátjáról, Balassi Ferencről (281/2.), a Heidelbergi Káté (326/3.), ugyanígy magyar protestáns szerzők teológiai munkái, mint Szegedi Kis Istváné (33.), Laskai Csókás Péteré (177.) és Szikszai Hellopeus Bálinté (292.). Könyvei között természetesen képviselve voltak az antik klasszikusok: Anakreón (9.), Epiktétosz (95.), Euklidész (72., 103–104.); de hasonlóképpen a humanisták

is, mint Bonfini históriája mérges megjegyzéssel Zsámboky Jánosra (41.), Giovanni Michele Bruto levelei (50.), Rakovszky Márton műve (82/3.), Erasmus (98.) és Melanchthon (197.) levelei, Conrad Gesner *Bibliothecája* (133.), de főként a barátai: Laurentius Scholz (12.), Matthaeus Dresser (88.), Jordán Tamás, Johannes Crato és Tadeáš Hájek (164.). Nagyon érdekelték a természettudományok, ezen belül is a kémia (3., 110.), a biológia (68.), egészen kiemelten az orvostudomány, Girolamo Cardano (63.), Thomas Erastus (99.), Paracelsus (229–230.) és mások (107., 111., 113/1.) műveivel, illetve a csillagászat, benne például Tycho Brache leírásával az 1577-es híres üstökösről és Erasmus Reinhold táblázataival (247/2., 262.). Természetesen találunk földrajzi könyveket is: Ázsiáról (27.) vagy a földrengésekről (127.); s nem hiányozhatnak a történelmi munkák sem: a már említett Bonfini és Dresser, vagy éppen Thúróczy krónikája (303.).

Mint minden emberi alkotás, ez a könyvjegyzék-rekonstrukció is tartalmaz hibákat, ezek azonban nem túl jelentősek. Csak néhány, elsősorban a nevekkel kapcsolatos figyelmetlenséget vettem észre, ezeket röviden felsorolom a könyvjegyzék tételszámával úgy, ahogyan ezt az előző bekezdésben tettem. Herdesianus keresztneve Christophorus és nem Christophus (146.), Melius Péter és nem Mélius (198/1.), a *Heidelbergi Káté*nak nem III. Frigyes pfalzi választófejedelem a szerzője (326/3.), David Pareus utalója pedig tévedésből kétszer szerepel (113.).

Dudith Andrászt a magyar–lengyel kiadásban készülő levelezéskiadásnak köszönhetően, úgy tűnik, ismét felfedezte a nemzetközi humanizmus kutatás. Jankovics József és Monok István könyve egy fontos részterületet derít fel, ugyanakkor a benne található bibliográfia bevallottan a további kutatásra

kíván ösztönözni. Adósságunk e területen is nagy, a magyar irodalomtudományak is sokat kell még tennie azért, hogy ez a nagy magyar (horvát, len-

gyel, sziléziai, európai) humanista elfoglalhassa méltó helyét a nemzetközi tudományosság ranglistáján.

Szabó András

BERZSENYI DÁNIEL ÉS KÖLCSEY FERENC ÖSSZES VERSEI

Az utószót írta és sajtó alá rendezte Mezei Márta. Budapest, Unikornis Kiadó, 1994. 303 l. (A Magyar Költészet Kincsestára 22.)

BERZSENYI DÁNIEL MŰVEI

A szöveggondozás, az utószó és a jegyzetek Orosz László munkája. Budapest, Századvég Kiadó, 1994. 628 l. (Századvég Klasszikusok)

A tájékozatlan szemlélő 1994-ben könnyen azt hihette volna, hogy Berzsenyi-évforduló van (egyébként csakugyan: épp 218 éve született a költő), látva verseinek szinte egyidejűleg megjelent két kiadását. Ráadásul ezek a gyűjtemények a ma talán legigényesebb két sorozatban jelentek meg, A Magyar Költészet Kincsestárában, illetve a Századvég Klasszikusok között. Az előbbi Berzsenyi és Kölcsey verseit közli, az utóbbi Berzsenyi összes műveit tartalmazza. A továbbiakban ennek a két kiadásnak csak azzal a – kisebbik – részével (Berzsenyi verseivel) kívánunk foglalkozni, amely tehát mindkét kötetben megtalálható.

Ha csak kinyitjuk a könyveket, rögtön szembeötlik a két kiadás koncepciójának eltérő volta, a legnagyobb különbség: a versek különböző sorrendje. Orosz László – aki már nem először adja ki Berzsenyit – híven saját gyakorlatához, most is a kritikai kiadás által felállított időrendben közli a verseket, míg Mezei Márta – az 1961-ben megjelent Magyar Klasszikusok-beli kötet elrendezését követve – meghagyja azt a sorrendet, amely lényegében Berzsenyi saját kötetkompozíciójával azonos. Nem fölösleges megjegyezni, hogy 1961-ben még nem állt rendelkezésre Merényi Oszkár újabb kritikai kiadása, tehát a verseket akkor sajtó alá rendező Mayer Erika részéről akár természetesnek is

tarthatjuk, hogy megőrizte a kötet hagyományos összeállítását. Ezzel szemben ma gesztusértékű, sőt, mi több, jelentőségteljes *tett*, hogy Mezei Márta elvetve a Merényi-féle kritikai kiadás annyiszor kifogásolt, oly bizonytalan és nemritkán hovatovább teljesen fiktív időrendjét, visszatért az eredeti sorrendhez.

(Berzsenyi kötetkompozíciójáról valójában „csak” az első négy könyvvel kapcsolatban beszélhetünk: ez a versek 1816-ben megjelent második kiadásának sorrendje. Az első három könyv elrendezése magától Berzsenyitől, a negyedik a szöveget kiadó Helmezy Mihálytól származik.)

Tulajdonképpen már Merényi kritikai kiadásában is merőben indokolatlan volt időrend felállításával kísérletezni, hiszen – Merényi által is többször elismerten – oly kevés az objektív adat, hogy gyakorlatilag bármilyen részletes kronológia eleve csak hipotetikus lehet. Éppen ilyen esetekben tesz engedményt *A magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzata*, mely szerint „Bizonytalan időrend esetében nem kell az író által kialakított ciklusok, kötetek rendjét megbontani” (III. 4.).

Ráadásul az *Összes művek* 1936-os kiadásában maga Merényi is elismeri, hogy a versek Berzsenyitől származó elrendezése „annak a kornak egyik leg szebb kötetkompozíciója” (589.).